

ПРОБЛЕМИ КОМПАРАТИВІСТИКИ

УДК 1.82.0+123.21+82-31

ЕСТЕТИЧНІ ФУНКЦІЇ ФОЛЬКЛОРУ В РОМАНАХ Т. ГАРДІ «ТЕСС ІЗ РОДУ Д'ЕРБЕРВІЛЛІВ» І ПАНАСА МИРНОГО «ПОВІЯ»

Катерина Ангеловська, аспірантка

*Південноукраїнський національний педагогічний університет
ім. К. Д. Ушинського,
м. Одеса*

Стаття присвячена порівняльному аналізу фольклоризму романів Т. Гарді й Панаса Мирного та взаємозв'язку народної творчості й літератури як художніх систем. З'ясовано спільне й відмінне в функціонуванні фольклорних елементів у структурі романів обох прозаїків.

Ключові слова: фольклорно-етнографічні, жанрово-стильові, метафоризація, символіка, драматизм, ліризм, лірико-романтичний.

Оноре Бальзак ставив завжди перед романом серйозну пізнавальну мету, стверджуючи, що «публіка і не підозрює, яка невтомна праця думки вимагається від письменника, який прагне істини у всіх своїх висновках» [1, с. 504]. У прозаїків кінця XIX ст. (Марко Вовчок, І. Нечуй-Левицький, І. Тургенев, Г. Успенський, Е. Золя, брати Гонкури) було наявне прагнення дослідити суспільно-історичну істину, розібратися в таємницях своєї епохи. Кожен із них був оригінальним і неповторним. Тим більш не схожі один на одного крупні прозаїки-реалісти кінця XIX — поч. XX ст. — Р. Роллан і Г. Манн, Панас Мирний і Т. Гарді. Але в них проявляється по-різному і те загальне, що відрізняє їх від класиків минулої епохи, а саме: оновлення і вдосконалення романного жанру. Має рацію В. Одиноків, зазначаючи: «Трансформація і перетворення жанрів відбуваються не лише в результаті індивідуальних зусиль окремих творчих особистостей. При цьому спостерігається інтеграція епохальних тенденцій і прагнень творчих індивідуальностей. Співвіднесеність цих факторів у кожному випадку різна. Але завжди міра новизни, що вноситься художником у традиційний жанр, може бути врахована як елемент художнього прогресу» [9, с. 86].

Справжні митці завжди знаходили в народнопоетичному мистецтві джерело глибокого художнього пізнання навколишньої дійсності. Причому в кожен епоху письменники відкривали у фольклорі все нові й нові ідейно-естетичні цінності, що збагачували художню палітру їхніх творів. Проблема фольклоризму завжди була невід'ємною рисою народності літератури [5, с. 101].

«Важливо зрозуміти: там, де є народна основа (в розумінні пошани до фольклорної спадщини і органічної духовної близькості художника до неї), — справедливо вказував Ю. Суровцев, — там подібні паралелі у стильових міфічних домінантах, точніше сказати — в домінантах нового, нинішнього зміття стихій фольклору і сучасної культури реалізму, виникають і будуть виникати природньо» [10, с. 517]. Ці роздуми сучасного літературознавця фактично пояснюють характер співвідношення фольклору й реалізму в літературі.

Закономірно, що плідні традиції народної творчості сприяли збагаченню і розвитку романного жанру. Незаперечним є також вагомий благотворний вплив народнопісенної стихії на поетику Т. Гарді-прозаїка (Неш Т., Шиміна О.) і Панаса Мирного-романіста (Черкаський В., Пивоваров М.). І серед образотворчих уснопоетичних чинників важливу роль відіграють як один із засобів романтизації стилю письменника фольклорна метафоризація і символіка. Наведемо характерні приклади: «When they were deep among the moaning boughs» [2, с. 402]; «July passed over their heads, and the Thermidorean weather which came in its wake seemed an effort on the part of Nature to match the state of hearts at Talbothays Dairy. The air of the place, so fresh in the spring and early summer, was stagnant and enervating now. Its heavy scents weighed upon them, and at mid-day the landscape seemed lying in a swoon... And as Clare was oppressed by the outward heats, so was he burdened inwardly by waxing fervour of passion for the soft and silent Tess» [2, с. 162]; Або: «...там на холодному чистому шатрові тільки зорі грають своїм невеличким світом. Байдуже їм, що робиться на землі: тихо, мов потухаючі іскорки, лягає той світ на мерзлу груду, відбиває сизим сяйвом на невеличких пилюночках снігу; здається вони граються своїм світом... А небо — глухе, як пустиня, німе та холодне, як камінь, — шатром розіслалося понад землею, морозом окувало її, давить, наче хоче задавити» [7, с. 25]; «Півмісяць високо плаває у чистому небі, горить; кругом його стовпились зорі: як рій коло матки, як горішки коло доброго крайця хліба, так вони витанцьовують та виблискують

кругом його; а він, зрадівши, так висвічує на все небо, так вистилає своїм світом укриту білим снігом землю, горить в однім місці сизим огнем, у другім зеленим, у третім червоним, аж жовтогарячим, — мов хто розкидав дороге намисто по землі» [7, с. 46].

У романах Т. Гарді й Панаса Мирного народнопоетичні засоби виконують поліаспектні функції. Одним з найпростіших завдань, які вирішують автори за допомогою фольклорного матеріалу, є романтичні за стильовою домінантою описи етнографічного характеру. Показовими є такі приклади: «The enclosures numbered fifty acres instead of ten, the farmsteads were more extended, the groups of cattle formed tribes hereabout; there only families. These myriads of cows stretching under her eyes from the far east to the far west outnumbered any she had ever seen at one glance before. The green lea was speckled as thickly with them as a canvas by Van Alsloot or Sallaert with burghers. The ripe hue of the red and dun kine absorbed the evening sunlight, which the white-coated animals returned to the eye in rays almost dazzling, even at the distant elevation on which she stood» [2, с. 115–116]; «In these long June days the milkmaids, and, indeed, most of the household, went to bed at sunset or sooner, the morning work before milking being so early and heavy at a time of full pairs» [2, с. 148]. Або: «Вона і незчулася, як вибігла на кінець лісу. Перед нею безкрає поле злегка піднімається вгору, тонучи ген-ген у жовто-прозорій блакиті неба, а ліс круто повернув на ліву руч. А то що бовваніє таке на тому зеленому морі золотого марева? Наче журавлі ідуть собі, похитуючись тихо попід горою... Он під тією деревиною, що, мов копиця, зеленіє серед поля, здіймається димок сизий. «Косарі! Косарі! То і галушки або кашу варять» [7, с. 433]. З наведених прикладів можна зробити висновок, що етнографічний матеріал не бере безпосередньої участі у вирішенні власне художніх завдань, він лише доповнює атрибути етнографічного плану, до яких звертаються митці у своїх романах (щоправда, у структурі роману Т. Гарді знаходимо дещо ширші етнографічно-фольклорні описи, що підсилюють специфіку роботи головної героїні).

В архітектоніку аналізованих романів органічно входять народні обряди і звичаї безпосередньо в етнографічному аспекті. Етнографічні елементи романів також надають їм національного колориту. Наприклад, опис весільного обряду — Тесс виходить заміж за Енджела, легенда про д'єрбервільську карету, кукурікання півня після обіду (символ певної біди), в такому ж фольклорному ключі описується

сила влади умовностей, коли чоловік може залишити свою дружину (Енджел і Тесс), молитва Тесс Богу, а в романі «Повія» — похорони Пріськи, свято колядування, вбивство Загнибідихи, фольклорно-романтичні описи та ін.

Один з англійських літературних критиків Томас Неш у своїй статті «Тесс із роду д'Ербервіллів»: символічне використання фольклору» критикує літературних фольклористів за те, що вони вважали фольклор «місцевим колоритом» і ознакою «народного способу життя». Крім того, вони прагнули прирівняти народну думку до «примітивної» або «пасторальної літератури». З одного боку, Т. Неш стверджує, що Т. Гарді символічно використовує фольклор у тексті роману, а з другого — народнопоетичний мотив, що передбачає принесення жертву (Тесс) духам рослинності, є «спільним стержнем, що пронизує всі фольклорні символи в романі» [8, с. 44]. Тут помічаємо певну суперечність у міркуваннях критика, його недооцінку конкретно-історичних реалій життя (адже фольклорна символіка існувала в тексті роману не з декоративних міркувань, а в тісному зв'язку з життям персонажів).

Обидва вказані романи мають значний інтерес з точки зору, що переконливо підтверджує положення про значення принципу історизму для правдивого змалювання митцями життя. У романах зображуються драматичні долі персонажів у процесі їх розвитку, у відповідності з духовним життям народу. Причому складний процес життя героїв автори відтворюють не шляхом простого переміщення їх у часі і просторі, а детермінують складними обставинами буття.

Наявність фольклорно-етнографічного матеріалу виконує в структурі аналізованих романів декілька функцій: 1) поглиблює ідейно-тематичну основу; 2) надає утаємниченості змісту; 3) збагачує стильову палітру; 4) психологізує дії і вчинки персонажів; 5) окреслює особливості прози представників різних національних літератур. У цьому руслі роман «Повія» максимально наближений до реального життя селянства, а «Тесс із роду д'Ербервіллів» більш насичений легендами, що пронизують структуру твору, авторськими відступами, що заглиблюються в основи християнського вірочення.

У романах обох прозаїків ми помічаємо не лише рельєфне відображення явищ природи, але й відтворення соціального життя персонажів у широких художніх узагальненнях (завдяки фольклорному матеріалу). Саме через фольклор ми глибше розуміємо душу митців,

їх думки і почуття, поетикальні особливості романного жанру Т. Гарді і Панаса Мирного. Великі художники стають нашими наставниками і проповідниками у світовому сховищі уснопоетичних багатств народів. Хіба не через Т. Шевченка ми стали сильніше любити українські пісні, а через І. Франка — українські казки? Хіба не через Кітса, Сауті, Кольріджа та ін. ми стали краще знати фольклор англійського народу? Немає ніяких сумнівів у тому, що по-різному і в різній формі проблема фольклоризму відноситься до тих письменників, які залишили помітний слід у своїх національних літературах.

Письменники творчо використовують у структурі своїх романів народну словесну творчість як систему художнього відображення дійсності. При цьому автори прагнуть дбайливо зберегти народну семантику того чи іншого вислову при зовсім незначній переробці його форми. Для прикладу наведемо типові приказки та прислів'я, що помічаємо у текстах романів: «Варвара похвалиться, Сава постелеться, а Микола скує» [7, с. 9], «од скаженого поли вріж та тікай» [7, с. 21], «з щастя та з горя скувалася доля» [6, с. 25], «за дурною головою та й ногам лихо» [7, с. 32], «ніхто не віда, як хто обіда» [7, с. 42], «казаному кінця нема» [7, с. 47], «моя хата скраю, я нічого не знаю» [7, с. 55], «хто кислиці поїв, а кого оскома напала» [7, с. 61], «як сир у маслі купалася» [7, с. 88], «коло рта було, а в рот не попало» [7, с. 101], «одним миром мазані» [7, с. 110], «а наш бере, та ще й батька дере» [7, с. 110], «де п'ють, там і б'ють» [7, с. 112], «куди він не встряне — добра немає» [7, с. 113], «не ти накриєш — тебе підведуть» [7, с. 114], «здоров'я — усьому голова» [7, с. 130], «часом — з квасом, а порою з водою» [7, с. 134], «на тобі, небоже, що мені негоже» [7, с. 136], «жити б та бога хвалити» [7, с. 146], «ні бога в животі, ні гріха — на душі, ні жалості в серці» [7, с. 167], «на ловця і звір біжить» [7, с. 175], «кругом темно — хоч око виколи» [7, с. 213], «daze my eyes» [2, с. 14], «off you will go like a shadder» [2, с. 28], «however, 'tis well to be kin to a coach, even if you don't ride in 'em» [2, с. 33], «she don't get green malt in floor» [2, с. 34], «out of the frying-pan into the fire!» [2, с. 79], «a time to embrace, and a time to refrain from embracing» [2, с. 157], «three Leahs to get one Rachel» [2, с. 158] та ін.

Використання обома прозаїками уснопоетичних засобів цілком виправдане художньо, оскільки детерміноване їх прагненням передати колорит епохи, краю, способу життя народу, мови героїв. Воно викликане необхідністю охарактеризувати образну мову персонажів — Тесс, Енджела, Крика, Загнибіди, Пріськи, Карпа, Грицька, Довбні...

Необхідно відзначити, що фольклор у структурі аналізованих романів виконує низку важливих функцій: а) сприяє трансформації особливостей народних естетичних принципів, своєрідності відображення дійсності, типізації й об'єктивуванню; б) поглиблює співвідношення епічного, ліричного й драматичного начал; в) збагачує поетикальний аспект романів — специфіку архітектоніки, зображально-виражальних засобів, їх ідейно-художніх функцій, фольклорних, жанрових і національних особливостей тощо.

У текстах обох романів зустрічаються також фрагменти пісень. Одні з них взяті з народної скарбниці без змін, інші створені авторами на пісеннопоетичній основі. Має рацію О. Гончар, розмірковуючи про сутність справжнього мистецтва: «Коли я стою перед витвором старогрецької скульптури, сповненої гармонії й світла... або слухаю українські народні пісні, — я не перестаю дивуватися, як творці цих шедеврів у реальному, звичайному вловлювали незвичайне, у земному вміли знаходити небесне, вічне» [4, с. 236]. Деякі пісні певною мірою співвідносяться з оповідною ситуацією, а інші звучать в устах окремих персонажів. Наведемо кілька прикладів: «Славен еси,

Ой, славен еси!
Наш милий боже,
На небеси!» [7, с. 45].
«Ой, куме, куме,
Добра горілка» [7, с. 111].
«Не йди, дівко, за удівця, —
Буде тобі лихо» [7, с. 224];
«Ой стій, сосно,
Та розвивайся!
Рано, рано!..» [7, с. 250].

А в романі «Тесс із роду д'Ербервіллів» читаємо:

«Dairyman Dick
All the week: —
On Sundays Mister Richard Crick» [2, с. 120];
«Indeed opine
That the Eternal and Divine
Did, eighteen centuries ago
In very truth...» [2, с. 129];
«Leave thou thy sister, when she prays,
Her early Heaven, her happy views;
Nor thou with shadow'd hint confuse

A life that leads melodious days» [2, с.186];
«The little less, and what worlds away!» [2, с. 250];
«Arise, arise, arise!
And pick your love a posy,
All o' the sweetest flowers
That in the garden grow» [2, с. 360];
«Here we suffer grief and pain,
Here we meet to part again;
In Heaven we part no more» [2, с. 375].

Наведені фрагменти пісень в аналізованих романах не знаходяться за межами сюжету. Вписуючись у художню тканину творів, вони створюють певний емоційний фон, постають своєрідним аналогом до тієї чи іншої ситуації. Народна словесно-музична творчість виробила впродовж віків своєрідну систему художнього відображення дійсності, цілий комплекс принципів та засобів її естетичного освоєння. Народна пісня стала важливим засобом вислову суспільної думки, школою мудрості, поетичним дзеркалом дійсності. Тому-то пісенний елемент сприймається в контексті роману як важливий засіб вислову авторами суспільної думки, відтворення мудрості трудового народу. Обидва митці уважно відбирали життєвий матеріал, який допоміг би об'єктивно показати становище селянства. З такою глибиною і масштабністю це завдання ще не осмислювалося в літературі. Пісенний мотив сприяє емоційності повісткування, надає зображуваному реалістичного (у «Повії») і романтичного (у «Тесс із роду д'Ербервілів) забарвлення. Крім того, загальновідомо, що пісенні мотиви у фольклорі з'являються тоді, коли особистість викликає самостійний інтерес і стає об'єктом відображення (О. Веселовський). Саме тому діалектичний взаємозв'язок Т. Гарді і Панаса Мирного з пісенними мотивами цілком закономірний.

Тут доречно поставити запитання: чим відрізняються фольклорні особливості пісенних мотивів Т. Гарді від аналогічних мотивів роману Панаса Мирного? На наш погляд, фрагменти пісень Т. Гарді мають свою специфіку: вони зв'язані з певним релігійним змістом і пафосом. Це пояснюється релігійністю головних персонажів, які часто цитують Євангелію і Біблію, дотримуючись при цьому їх принципів. Цей зв'язок визначив певні світоглядні позиції й творчі настанови митця.

Народні пісні у текстах романів обох письменників слугують найбільш цінним і вдячним художнім матеріалом. Саме цим можна пояс-

нити той факт, що вони часто зустрічаються в прозі вказаних авторів. Тут доцільно підкреслити, що ідейно-естетична близькість творчості Панаса Мирного взагалі до фольклору спостерігається також у створенні митцем образів представників панівних класів (Лошакова, Колісника, Супруненко, Рубця, Книша). Він оцінює цих персонажів з народної точки зору.

Описані Т. Гарді й Панасом Мирним суспільні процеси економічного, політичного й іншого характеру були для них не самоціллю, а лише засобом, приводом знаходження морально-естетичних або соціальних можливостей їх учасників, тобто митців цікавили переживання, почуття, емоції, надії та ін. соціально-психологічні стани персонажів (Тесс, Енджел, Алек, Христя, Загнибіда, Колісник), поставлених у складні обставини. Специфіка сприйняття використовується в серйозних масштабах і з високою майстерністю.

В романістиці Т. Гарді й Панаса Мирного фольклорний матеріал є одним із важливих засобів відтворення соціальних і побутових обставин епохи в найрізноманітніших її проявах. Народнопоетична творчість була для них не тільки джерелом пізнання дійсності, але й тим художнім матеріалом, за допомогою якого в романах була створена узагальнююча картина конкретно-історичних реалій життя. Основою романістики Гегель вважав «конфлікт між поезією серця і протилежною їй прозою життєвих відношень, а також випадковістю зовнішніх обставин» [3, с. 475]. Але тут доречно відзначити, що навіть у типологічно однорідних поетиках (у цьому випадку) завжди чітко проявляється специфіка національних фольклорної та літературної традицій. У цьому зв'язку надзвичайно важливо, що в текстах обох романів діалектично взаємозв'язані аспекти поетичний і соціально-моральний (навіть позашлюбну дитину Тесс назвала Горем). Контакти літератури з народнопоетичною творчістю, художня спадкоємність літератури по відношенню до фольклору — безумовно, одна із важливих і природних поетикальних ознак обох романів.

Щодо особливостей художньої форми роману Т. Гарді (тут враховуємо естетичні функції фольклору), то необхідно відзначити лірико-романтичний стиль, який поєднує в собі не лише виняткове з повсякденним, але часто й перетворює це повсякденне у виняткове (напр., обставини взаємовідносин Тесс і Енджела). Особливого значення набуває прийом художньої варіації (драматичної, ліричної, психологічної, поетичної) деталей. Повторення у формі поетичного

лейтмотиву лісу, поля, місяця створюють відповідну психологічну атмосферу, в якій стає можливим виявлення глибинних духовних станів особистості головних персонажів.

Стильова своєрідність романної структури Панаса Мирного суттєво відрізняється від художньої манери романного жанру Т. Гарді. Роману «Повія» властива драматизація стилю завдяки активному використанню прийому контрастної будови персонажів, фольклорної метафоризації, і через сцени дії героїв, і через їх пряму мову, через діалого-монологічне мовлення і невласне пряму мову тощо. У романі «Повія» помічаємо осмислення митцем з народної точки зору домінуючих конфліктів між окремими соціальними групами, між окремими персонажами, які відрізнялися своїм способом життя, своїм світовідчуттям тощо. Текст «Повії» має суттєві відмінності від роману «Тесс із роду д'Ербервіллів» через реалістично-побутову деталізацію, що сприяє поглибленому відтворенню картин життя тогочасної дійсності.

Фольклорна мовленнєва стихія властива обом романам (більшою мірою «Повії») (використання мовленнєвих зворотів — форми тожності, що створюють враження значної епічної повноти образів). Але вона більш опосередкована книжково-літературними формами мови, народний тип мислення — типом художнього мислення, детермінованого їх сучасністю, що виражав один із головних конфліктів тогочасної епохи.

Фольклорна стихія пронизує архітектоніку аналізованих романів на різних рівнях — на рівні сюжетно-композиційної структури, на рівні диференціації позицій авторів, на рівні етико-психологічного аспекту, на рівні уявлень про історичний характер відображених подій.

Тут доречно підкреслити, що романна творчість обох письменників суттєво відрізняється від фольклорної сукупністю історично зумовлених естетичних ознак і не лише способом пізнання і відтворення об'єктивної дійсності, але й принципами художнього добору і типізації життєвих явищ, майстерністю створення персонажів, формою абстрактного мислення, творчою індивідуальністю [5, с. 112].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бальзак О. Собр. соч.: в 15 т. — М.: Гослитиздат, 1955. — Т. 15. — 679 с.
2. Hardy T. Tess of the d'Urbervilles / T. Hardy. — Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1950. — 415 p.

3. Гегель Г. Эстетика: в 4 т. / Г. Гегель. — М.: Искусство, 1971. — Т. 3. — 498 с.
4. Гончар О. Письменницькі роздуми / Олень Гончар. — К.: Дніпро, 1980. — 314 с.
5. Гуменний М. Х. Поетика романного жанру Олесь Гончара: проблеми типологій: монографія / М. Х. Гуменний. — К.: Акцент, 2005. — 240 с.
6. Зись А. Философия и современный литературный процесс / А. Я. Зись // Вопросы философии. — 1983. — № 11. — С. 96- 97.
7. Мирний Панас. Твори: в 3 т. / Панас Мирний. — К.: Дніпро, 1976. — Т. 3. — 512 с.
8. Nash Tom. Tess of the d'Urbervilles: The Symbolic Use of Folklore / Tom Nash // English Language Notes. — June 1998. — P. 38–48.
9. Одинокое В. Г. Поэтика русских писателей XIX в. и литературный прогресс / В. Г. Одинокое. — Новосибирск: Наука, 1987. — 157 с.
10. Суровцев Ю. И. Необходимость диалектики / Ю. И. Суровцев. — М.: Художественная литература, 1982. — 535 с.

**ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ ФОЛЬКЛОРА В РОМАНАХ
Т. ГАРДИ «ТЭСС ИЗ РОДА Д'ЭРБЕРВИЛЛЕЙ
И ПАНАСА МИРНОГО «ГУЛЯЩАЯ»**

Екатерина Ангеловская, аспирантка

*Южноукраинский национальный педагогический университет
им. К. Д. Ушинского, г. Одесса*

Статья посвящена сравнительному анализу фольклоризма романов Т. Гарди и Панаса Мирного и взаимосвязи народного творчества и литературы как художественных систем. Сосредоточено внимание на выяснении общего и специфичного в функционировании фольклорных элементов в структуре романов обоих прозаиков.

Ключевые слова: фольклорно-этнографические, жанрово-стилевые, метафоризация, символика, драматизм, лиризм, лирико-романтический.

**THE AESTHETIC FUNCTIONS OF THE FOLKLORE
IN THE NOVELS OF T. HARDY «TESS OF THE D'URBERVILLES»
AND PANAS MIRNIY «THE POVIYA»**

Katheryna Angelovskaya, graduate student

*South Ukrainian National Pedagogical University named after
K. D. Ushynsky, Odessa, Ukraine*

The article is devoted to the study of comparative analysis of the folklore of the novels of T. Hardy and Panas Mirniy and the interrelation of folk art and literature as artistic system is investigated in the article. The attention is focused on elucidating the general and specific in the functioning of folklore elements in the structure of the novels of both writers.

The particular attention is focused on the multifold functions of folklore in the analyzed novels: it deepens the ideological and thematic basis; gives magic to the content; enriches the style palette; psychologizes the actions of the characters; outlines the features of the prose of the representatives of different national literatures. When studying the structure of the novels «Tess of the d'Urbervilles» and «The poviya» is established how the folklore promotes the transformation of the characteristics of the people's aesthetic principles, the peculiarity of the expression of reality, typification and objectification, it deepens the relationship of the epic, lyrical and dramatic beginnings, it diversifies the specificity of architectonics, expressive means, their ideological and artistic functions, genre and national characteristics. The style features, the author's position, the lyricism of digressions and the humanistic pathos of the novels are investigated here.

Key words: *folklore-ethnographic, genre-style, metaphorization, symbolism, drama, lyricism, lyrical and romantic.*

REFERENCES

1. Balzac Honore, (1955), *Sobranie sochinenij* [Coll. of works], (Vol 1–15), Goslitizdat, Moskva [in Russian].
2. Hardy, T. (1950), *Tjessi zodad'Jerbervillej* [Tess of the d'Urbervilles], Izdatel'stvo Literaturny Na Inostrannyh Jazykah, Moskva [in Russian].
3. Gegel', G. (1971), *Jestetika* [Aesthetics] (Vol 1–4), Iskusstvo, Moskva [in Russian].
4. Honchar, Oles (1980), *Pysmennytski rozдумы* [The reflections of the writer], Dnipro, Kyiv [in Ukrainian].
5. Humennyi, M. Kh. (2005), *Poetyka romannoho zhanru Olesia Honchara: problemy typolohii* [The poetics of the novel genre of Oles Honchar: the problems of the typologies], Aktsent, Kyiv [in Ukrainian].
6. Zis', A. (1983), *Filosofijai sovremennyj literaturnyj process* [The philosophy and the modern literary process], *Voprosy filosofii* [Issues of philosophy], no. 11, pp. 96–97.
7. Myrnyi, Panas (1976), *Tvory* [Works], (Vol 1–4), Dnipro, Kyiv [in Ukrainian].
8. Nash, Tom (1998), *Tess of the d'Urbervilles: The Symbolic Use of Folklore*, June, pp. 38–48.
9. Odínokov, V. G. (1987), *Pojetika russkih pisatelej XIX v. iliteraturnyj progress* [The poetics of russian writers of the nineteenth century and literary progress], Nauka, Novosibirsk [in Russian].
10. Surovtsev, Yu. I. (1982), *Neobhodimost dialektiki* [The necessity of dialectics], Fiction, Moskva [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 16 березня 2017 р.